

В'ячеслав Шинкаренко

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровської академії неперервної освіти» (Дніпро)

МОЖЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті досліджено та обґрунтовано можливості освітнього процесу закладів загальної середньої освіти у патріотичному вихованні старшокласників. Проаналізовано поняття «навчання», «виховання», «формування» й «розвиток». Визначено специфічні особливості позаурочної роботи під час патріотичного виховання старшокласників, основні її завдання, виявлено закономірності виховної роботи в позаурочний час, та переваги позаурочної роботи з патріотичного виховання старшокласників. Доведено, що зміст системи позаурочної виховної роботи включає в себе єдність морального, естетичного, розумового, трудового, фізичного виховання старшокласників, різноманітні види діяльності загальношкільних, класних та інших колективів.

Ключові слова: освітній процес, заклади загальної середньої освіти, патріотичне виховання, старшокласники, позаурочна робота.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Педагогічна думка сьогодення дедалі більше звертається до проблеми навчання, виховання й формування гармонійної особистості старшокласника. Про це йдеться і в документах, які визначають державну політику в галузі освіти.

У Законі України «Про загальну середню освіту» [3, с. 17], у Положенні про загальноосвітній навчальний заклад [4, с. 8] наголошено на тому, що навчання, виховання й розвиток учнів у закладах загальної середньої освіти здійснюється в процесі урочної, позаурочної та позашкільної роботи.

Тож бачимо, що виховання в сучасній освіті займає особливе місце, адже сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. «Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання... Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості», – зазначено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у висвітлення проблеми розвитку патріотизму зробили роботи І. Беха, Н. Косарева, І. Підласого, М. Рагозіна, Г. Сороки, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської та інших. Способи реалізації принципів національного виховання в практичній діяльності педагогів розглянуто в дослідженнях І. Беха, Л. Кацинської, М. Красовицького, А. Розенберга й інших. Проблеми формування національних і загальнолюдських цінностей в учнівській та студентській молоді в процесі освіти досліджують О. Вишневський, О. Гречаник, В. Іванчук, О. Попова, Л. Рибалко, М. Таланчук, А. Троцько та інші. Разом із тим можна констатувати недостатню розробленість проблеми щодо можливостей освітнього процесі закладів загальної середньої освіти у патріотичному вихованні старшокласників.

Мета статті полягає у виявленні та обґрунтуванні можливостей освітнього процесу закладів загальної середньої освіти у патріотичному вихованні старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження. В «Українському педагогічному словнику» (С. Гончаренко) категорію «навчання» трактується як «...цілеспрямований процес передачі й засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності» [2, с. 58].

М. Фіцула це поняття тлумачить як «...цілеспрямовану взаємодію вчителя й учнів, у процесі якої відбувається засвоєння знань, формування вмінь і навичок» [7, с. 34].

У сучасній науковій та довідниковій літературі під поняттям «виховання» розуміють: – процес цілеспрямованого створення умов для розвитку й саморозвитку людини [1, с. 213].

Отже, виховання, так само як і навчання, формування й розвиток, – це складові цілісного процесу творення особистості старшокласника. Цей процес відбувається на фоні впливу зовнішніх суспільних факторів і внутрішніх процесів саморозвитку старшокласника. І, як зазначає Н. Якса, «...це не вплив вихователя на вихованця, а їх спільна діяльність, спрямована на творчий саморозвиток особистості» [9, с. 132].

Саме під таким кутом зору ми детальніше зупинимось на сутності патріотичного виховання в позакласній роботі. Щоб визначити суть позакласної роботи, спочатку спробуємо з'ясувати її місце в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

На нашу думку патріотичне виховання старшокласників в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти може здійснюватися як в урочний так, і в позаурочний час. При цьому позаурочна робота може доповнювати й поглиблювати процес патріотичного виховання в урочний час.

У педагогічній науці на позначення частини роботи, яку учитель проводить з учнями у вільний від навчання час, використовують такі поняття: «позакласна», «позаурочна», «позашкільна», «поза навчальна робота». Перераховані вище терміни, в тій чи іншій мірі об'єднані між собою спільністю завдань, майже ідентичними та однаковими заходами, методами та формами організації виховних впливів на учнів, але слід зазначити, що в їх визначеннях є різні, інколи суперечливі підходи. Тому вважаємо за потрібне уточнити сутність цих понять.

Ми особливого значення в роботі з патріотичного виховання надаємо позаурочній роботі, яку розуміємо як логічне продовження урочної, за допомогою якої забезпечується зв'язок між ними – важлива умова здійснення комплексного підходу розвитку і патріотичного виховання старшокласників.

Специфічними особливостями такої роботи є:

- організація за принципом добровільності;
- необмеженість рамками навчальної програми, віком учнів;
- широкі можливості для реалізації самостійної діяльності;
- практична спрямованість;
- широкий вибір форм та методів роботи.

Визначити закономірність, за Г. Пустовітом, означає виявити основу ідеального плану педагогічної практики, одержати регулятори виховної практики. Нехтування закономірностями завідомо прирікає професійну діяльність педагога на низьку продуктивність. Учений виділяє такі його суто педагогічні закономірності:

- виховання учнів здійснюється лише шляхом активності самих учнів;
- зміст діяльності учнів у процесі патріотичного виховання обумовлений їх потребами й від того є варіативним і визначається на кожний даний момент розвитку актуальними потребами;
- розвиток особистості через діяльність вимагає від педагога відчуття меж міри особистої участі в діяльності учнів;
- вирішальним для сприятливого розвитку особистості є внутрішній стан учня, що визначає його ціннісне ставлення до об'єктів діяльності;
- учні не повинні відчувати себе об'єктом професійних зусиль [5, с. 122].

Слід зазначити, що закономірності педагогічного процесу діють у гармонійній єдності із законами природи та законами розвитку людства. Закономірності виховного процесу описують внутрішні його суттєві суперечності, зв'язки та взаємозв'язки.

На нашу думку розкриття сутності позаурочної виховної роботи з патріотичного виховання не буде повним, якщо не враховувати виведених їх практичної виховної діяльності суттєвих закономірностей, які одночасно виступають і принципами процесу патріотичного виховання: виховання особистості відбувається тільки у процесі включення її в діяльність; патріотичне виховання, неможливе без стимулювання активності особистості, що формується у процесі патріотичного виховання; необхідно проявляти високий гуманізм і повагу до старшокласників в поєднанні з високою вимогливістю; необхідно розкривати перед старшокласниками перспективу їхнього росту, допомогти їм досягати успіху; необхідно

враховувати індивідуальні особливості старшокласників; виховання має здійснюватися у колективі й через колектив.

Розкриття сутності процесу в позаурочний час потребує знання не тільки його закономірностей, а і його специфіки. Учений (Ю. Руденко) розкриває специфіку позаурочного виховання таким чином:

- загальна мета виховання, яка визначається об'єктивними факторами розвитку суспільства, конкретизується виховними установами, вихователями з урахуванням національно-регіональних, статево-вікових, індивідуально-особистісних особливостей;
- специфіка позаурочного виховання полягає в тому, що це процес багатфакторного впливу на особистість;
- процесу виховання властива певна віддаленість результатів, нерівномірність їх, прояву [6, с. 8].

Ми бачемо, що позаурочна робота по цілях, змісту й методах примикає до навчального процесу, будучи його продовженням у позаурочний час, і не завжди носить добровільний і самодіяльний характер.

Сучасне визначення понять «позаурочна, позакласна навчально-виховна робота» знаходимо у Г. Пустовіта, який трактує їх так: «Позакласна освітньо-виховна робота – процес, що організовується педагогічним колективом школи у вільний від навчання час, в умовах, які є комфортними для учнів, і спрямовується на задоволення різноманітних пізнавальних інтересів та освітніх запитів учнів. Позаурочною навчально-виховною роботою є діяльність групи чи окремих педагогів школи, ліцею, гімназії, спрямована на створення у вільний від навчання час комфортних умов для розвитку творчих здібностей та реалізації духовного потенціалу особистості, забезпечення освітніх запитів учнів певного класу чи групи, об'єднаних спільними інтересами» [5, с. 102].

Таким чином, позаурочну роботу можна трактувати як одну із форм організації старшокласників для виконання у позаурочний час обов'язкових, пов'язаних з вивченням навчальних курсів, практичних робіт за індивідуальними та груповими завданнями учителя.

Тож на нашу думку позаурочну роботу можна розглядати як одну із форм патріотичного виховання старшокласників, використовувати її для виконання у позаурочний час обов'язкових, пов'язаних з вивченням навчальних курсів, практичних робіт за індивідуальними та груповими завданнями учителя. Перевага позаурочної роботи полягає у тому, що вона не обмежена чіткими програмовими рамками, рамками уроку, сприяє розвитку пізнавальних інтересів учнів, розвитку спостережливості, встановленню причинно-наслідкових зв'язків тощо.

Основними завданнями організації позаурочної діяльності старшокласників є:

- виявлення інтересів, нахилів, здібностей, можливостей старшокласників до різних видів діяльності;
- надання допомоги в пошуках «себе»;
- створення умов для індивідуального розвитку старшокласників в обраній сфері позаурочної діяльності;
- формування системи знань, умінь, навичок в обраному напрямку діяльності;
- розвиток досвіду творчої діяльності, творчих здібностей;
- створення умов для реалізації набутих знань, умінь і навичок;
- розвиток досвіду неформального спілкування, взаємодії, співробітництва;
- розширення рамок спілкування з соціумом [8, с. 97].

Отже, у сучасній школі позакласну роботу організовує педагогічний актив школи, покликаний залучати учнів до різних видів діяльності й забезпечити необхідні умови для їхнього творчого розвитку. Мету й завдання позакласної роботи визначають її функції – навчальна, виховна й розвивальна. Навчальна функція в позакласній роботі є допоміжною і полягає не в сприянні опануванню учнями системи наукових знань, набуттю академічних умінь і навичок, а в формуванні адекватної поведінки в колективному житті, культури спілкування, патріотичному вихованню тощо.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, значна кількість педагогічних досліджень з питань організації позакласної роботи в загальноосвітній школі та формування готовності педагогів до неї засвідчує позитивні зрушення в реалізації концептуальних положень, відображених у багатьох освітніх нормативних документах. Однак, як показує аналіз цих та інших досліджень, у сучасній педагогіці бракує оновленого трактування суті позакласної роботи в контексті нових соціокультурних умов сьогодення. Вони полягають у глобалізації освіти, її гуманізації, інтеграції до світових освітніх процесів, комп'ютеризації, у зміні парадигм дозвільної діяльності учнівської молоді та спрямованість на патріотичне виховання. З цього випливає, що специфічна сутність змісту сучасної позакласної роботи в загальноосвітній школі як цілісної й динамічної системи організаційних форм, методів і засобів багатогранного впливу сім'ї й школи, засобів масової інформації, навколишнього середовища тощо на старшокласників полягає в цілеспрямованому формуванні гармонійної особистості учня, здатного долати негативні стереотипи поведінки, збагачуватися морально, інтелектуально й творчо. А для цього педагогу необхідно так уміти організовувати виховну роботу, щоб учень на кожному з вікових етапів розвивався як цілісна особистість з одночасним формуванням різних його якостей.

Ми виявили, що система позаурочної виховної роботи представляє собою єдність принципів, цілей, форм і методів діяльності. Зміст системи позаурочної виховної роботи включає в себе єдність морального, естетичного, розумового, трудового, фізичного виховання старшокласників, різноманітні види діяльності загальношкільних, класних та інших колективів.

Ми вважаємо, що позаурочна робота започатковується на уроці та є логічним продовженням уроку. При цьому активність учнів на уроці та бажання продовжити роботу в позаурочний час, а саме в гуртках, аматорських об'єднаннях, клубах, наукових товариствах тощо, залежить від використання вчителем цікавих методів навчання на уроці.

Позаурочна робота є однією складовою виховного процесу, вона спрямована формувати в учнів інтерес до історії, народної творчості, різноманітних професій. Дуже важливо, щоб в усіх школах були створені гуртки, в яких учні зможуть познайомитись з традиціями народного мистецтва: українською вишивкою, різьбою й розписом по дереву, петриківським розписом тощо.

Джерела та література

1. Баранов С. П. Педагогіка / С. П. Баранов. – М. : Просвещение, 1997. – 368 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
3. Закон України «Про загальну середню освіту» // Освіта України: нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – С. 126.
4. Положення про загальноосвітній навчальний заклад: постанова Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. // Позакласний час, 2000. – №17. – С. 8–10.
5. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1 - 9 класів у позашкільних навчальних закладах / Г. П. Пустовіт. - Київ-Луганськ: Альма-матер, 2004. - 540 с.
6. Руденко Ю. Ідеологія патріотизму і державотворення як основа духовності учнів / Ю. Руденко, В. Руденко // Рідна школа. – 1999. – № 10. – С. 8 – 10.
7. Фіцула М. М. Педагогіка: [навч. посібн.] / М. М. Фіцула. – К. : Акадкмвидав, 2006. – 560 с.
8. Цвіркун В. М. Формування світоглядних установок особи підліткового віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / В. М. Цвіркун. – К., 2001. – 20 с
9. Якса Н. В. Основи педагогічних знань: [навч. посібн.] / Н. В. Якса. – К.: Знання, 2007. – 358 с.

References

1. Baranov S. P. Pedagogy`ka / S. P. Baranov. – M. : Prosveshheny`e, 1997. – 368 s.
2. Goncharenko S. U. Ukrayins`ky`j pedagogichny`j slovny`k / S. U. Goncharenko. – K. : Ly`bid`, 1997. – 375 s.
3. Zakon Ukrayiny` «Pro zagal`nu serednyu osvitu» // Osvita Ukrayiny` : normaty`vno-pravovi dokumenty`. – K. : Milenium, 2001. – S. 126.
4. Polozhennya pro zagal`noosvitnij navchal`ny`j zaklad: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 14 chervnya 2000 r. // Pozaklasny`j chas, 2000. – 17. – S. 8-10.
5. Pustovit G. P. Teorety`ko-metody`chni osnovy` ekologichnoyi osvity` i vy`xovannya uchniv 1 - 9 klasiv u pozashkil`ny`x navchal`ny`x zakladax / G. P. Pustovit. - Ky`yiv-Lugans`k: Al`ma-mater, 2004. – 540 s.

6. Rudenko Yu. Ideologiya patriotyzmu i derzhavotvorennya yak osnova duxovnosti uchniv / Yu. Rudenko, V. Rudenko // Ridna shkola. – 1999. – 10. – S. 8-10.
7. Ficzula M. M. Pedagogika: [navch. posibn.] / M. M. Ficzula. – K. : Akadkmy`dav, 2006. – 560 s.
8. Czvirkun V. M. Formuvannya svitoglyadny`x ustanovok osoby` pidlitkovogo viku : avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filos. nauk : specz. 09.00.04 «Filosofs`ka antropologiya, filosofiya kul`tury» / V. M. Czvirkun. – K., 2001. – 20 s.
9. Yaksa N. V. Osnovy` pedagogichny`x znan`: [navch. posibn.] / N. V. Yaksa. – K. : Znannya, 2007. – 358 s.

Вячеслав Шинкаренко. Возможности образовательного процесса учреждений общего среднего образования в патриотическом воспитании школьников. В статье исследованы и обоснованы возможности образовательного процесса учреждений общего среднего образования в патриотическом воспитании старшеклассников. Проанализированы понятия «обучение», «воспитание», «формирование» и «развитие». Определены специфические особенности внеурочной работы во время патриотического воспитания старшеклассников, основные ее задачи, выявлены закономерности воспитательной работы во внеурочное время, и преимущества внеурочной работы по патриотическому воспитанию старшеклассников. Доказано, что содержание системы внеурочной воспитательной работы включает в себя единство нравственного, эстетического, умственного, трудового, физического воспитания старшеклассников, виды деятельности общешкольных, классных и других коллективов.

Ключевые слова: образовательный процесс, учреждения общего среднего образования, патриотическое воспитание, старшеклассники, внеурочная работа.

Vyacheslav Shynkarenko. Opportunities of the educational process of institutions of general secondary education in the patriotic education of senior pupils. In the article the possibilities of the educational process of institutions of general secondary education in the patriotic upbringing of high school students are explored and substantiated. The concepts of "learning", "upbringing", "formation" and "development" are analyzed. The specific features of extracurricular activities during the patriotic upbringing of senior pupils, their main tasks, the regularities of educational work in extra-time, and the advantages of extra-time work on patriotic upbringing of senior pupils are revealed. It is proved that the content of the system of extracurricular educational work includes the unity of moral, aesthetic, mental, labor, physical education of high school students, types of activities of public schools, classrooms and other collectives.

Key words: educational process, institutions of general secondary education, patriotic education, senior pupils, extra-curricular work.

Стаття надійшла до редколегії 09.11.2018 р.

УДК 373.3.016:81'373.6(045)(477.82)

Людмила Шуст

Луцький педагогічний коледж (Луцьк)

ЗБАГАЧЕННЯ, УТОЧНЕННЯ Й АКТИВІЗАЦІЯ СЛОВНИКА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті проаналізовано роль етимологічного аналізу лексем у системі словникової роботи учнів молодших класів. Визначено, що це може сприяти реалізації завдань, передбачених програмою НУШ. Окреслено пізнавальне, навчальне та виховне значення етимологічних розвідок. Простежено взаємозв'язок етимології з діалектологією, що часто допомагає розкрити найдавніші історичні значення слова. Схарактеризовано етапи проведення етимологічного аналізу в початковій школі. Установлено, що системне використання етимологічних розвідок та елементів цікавої етимології сприятиме розвитку комунікативної компетентності учня, а також формуванню національно свідомого громадянина.

Ключові слова: етимологічний аналіз, етимологічна розвідка, програма НУШ, ініомовні слова, діалектологія, внутрішня форма слова.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Лексична робота на уроках української мови завжди займає вагомe місце. При вивченні будь-якої теми, навіть віддаленої від лексикології, учитель обов'язково працює із семантикою окремих слів, акцентує увагу на сфері застосування певних лексем. Натомість етимологічні розвідки в початковій школі проводять спорадично.